

OKANDJILA

OKANUNU

Manasse Tw. Hihangwapo

@ Dhimba Bible Translation and Literacy Project

Published by

**DHIMBA BIBLE TRANSLATION
& LITERACY PROJECT
P O BOX 129
OPUWO
NAMIBIA**

2010

ISBN 978 - 99916-767-6-0

OKANDJILA OKANUNU

ODHONTENGANDAKA

Okambo heha Okandjila Okanunu ka tjangwa
kuAngula Hafeni Twakulilwa Manasse Hihangwapo.
Hihangwapo wa yumukilwa mEdundja
moUkwanyama.

Hihangwapo wa konekwa nawa motjiṭindwa tjaKaoko
notjaWambo. Wa tjanga omambo omengi momalaka
ngahi tji li: Otjindonga, Otjikwanyama nomOtjiherero.

Wa lundulula wo Okatekisa okanunu nelongo
lyouKriste mOtjiherero.

Ondongetho yOkulilonga Okutanga nOkutjanga
mOludhimba, mai mu pandula unene hee tu tjangela
okambo heha Okandjila Okanunu mOludhimba.

Omutjangi motjihipululo hehi ma yulike odhonkalelo
dhovantu vamo, ndhaa koneka nawa mokukula kwe.

OKANDJILA OKANUNU

1

Tjingwito wa yumukilwa motjilongo tjawo Oluwaalwongoti, lwovidhila ovipembadhi. Motjilongo tjomawe ngee litha kodhonkombo adhi li moluhandja, mondondhi yombuma hāmu na tja ovipako. Awa i mo, odhonge ndhimo vadha mo ondhihadhi lumata omuntu wambangu.

Tjingwito wa kulila motjilongo Ohameva monganda yaihe ngwaa li osova onene. Ihe yaTjingwito ena lye olyene oNdjinda, masi ovantu ve mu ithana Vikambona mena lyokutya wa li nodhonkambe odhingi.

Etango limo Vikambona wa ithana ovantu wotjilongo tje kotjipito konganda ye. Ovantu va li nehuluko enene, mena lyokutya ve tji i nawa okutya konganda yaVikambona mava ka lya nawa okukuta.

Ovantu va onganene ovengi, ovalumentu novikumba. Vikambona wa tuma Ndondo a heele ovantu vaka kale pohi momuti wovyoongi. Ovantu va li ava himwa hiva tee okutya mava i komuti wovyoongi.

Ovantu hiva ongala Vikambona we ya momuti, ha popitha ovantu, ye ha tyaa: “ Otjipito himbe mu ithanene matu utu notjipuka himatji nyunguta meheke lyetu hemu. Ame osova yenī mba kulupa. Me hala oku mu heela okutya amba i kouye mbuhau tjunwa, ondele yandje Tjingwito oye ma pingana otjipundi tjandje.

Olutenga ame me mu tumu kondongetho a ka

longwe. Odhondele dhetu ahava longelwe mava keketha eheke hendi. Odhondele dhetu va thele okutyaa ovindelehimavi popi, Mena lyokutya ovindele mavi hala oku tu tala momauta.”

Otjivike hitja dhi ko, Komisala we dhile hemu, ha ningi otjoongi. Wa li ama tolkelwa kuToniee, nahi nguu undapa koTjomeva. Toniee kaa li ae tji i nawa elaka lyovindele.

Komisala wa uta ama popi elaka lyawo ha tyaa: “Dames en here, ek is die nuwe Bantoesaak Kommissaris, ek groet julle almal.”

Toniee ha toloka: “ Aame Okomusala wovadholontu, amuhe me mu pa odhosaku ndhee yula ovihape! Ovantu mbava tee hava utu okuyola. Komisala ha kumwa, ha pula okutya ovantu mava yolo tji?

Komisala hiaa heelwa okutya Toniee ma toloka ovipuka mbihavi thi vyo, wa ithana omulongethi Hikuminwe ye ngwaa li ama toloka nawa. Ngaile kapa li ovantu mbave i omalaka ovindele, ngai twa heelwa po meho kuToniee. Ngatu tume odhondele dhetu kodhondongetho va ka longwe, ve lithe kovindele.

“O, Vikambona, mo vele komutwe? Odhondele ve lithe kovindele? We tji teele kwaani? Mo hala oku tu etela? Ovantu mbava longwa ovaningi wovipo, Ovalongwantu va tokotola ovindele. Ovindele havyo vya li povadholontu vaKadholowe hava yahwa? Hó tu etele odhondaka ndhoka. Hó ningi nyahoka”.

Ombwale Kathino otjo ya popya amai tikaula ovikanda.

“Ame otjo me tile, ngatu tume odhondele dhetu va ka longwe ngovindele.”

“Otjitjii? Va ka longwe ve lithe kovindele? Ovindele kape na etango limo ndimavi litha kovadholontu, me mu heele naa okutya mamu hala ne kaamu hala. Otjikoko kaku na etango limo tji ka ile onyoka. Amuhe himu li hempa, hámu dhana novindele. Aii, kevelela ndji nyime, mpe ovindele mavi ntee, ame...a...ame...ha...aaa!” Kathino otjo a popya aa yumana.”

“Ame ondele yandje omudhantu me mu tumu kondongetho. Andaa pe na omuntu nguma hala okutuma ondele ye omudhantu ne omukadhona mpandje ena lye, ame ndji twale omana awo komutita Ndungu ngume ke e twala kondongetho yongeleka kOtjitaadhu. Odhondele va thele okulongwa, mokonda ouye wa piluluka.

Otjivike hitja dhi ko pe dhile otjindele hempa, kwa tiwa tja tumwa ku Komisala tji ye oku tu hava. Ne mwa mwene hitwa yuhalele momutenya atwa kulama momutete. Mo tya, ngaile otjindele soka ondele yetu, ngai twa kulamethelwe momidhile vyomiti. Ngahi mu tji i naa okutya omutjoki womano ke na otjali novakoki.

Ame híme mana okupopya ovipuka ovivi mbitu ningwa kovindele. Ove wa talela ovindele, ovyo vi tumina motjilongo tjetu hemu.” Osova Vikambona otjo a popya.

“Ame me tya hinyahi, tee hempa Ovindele ndavi tee

ovipuka mbimamu popi hempa mapa ningwa ovipuka ovivi.” Kathino wa enda ama popile mondjila ama i nomomuti mbwaa li popedhi mpoka.

Ovantu opo ve li mpoka mava kevelele Kathino e ye a hulithe etompo lye. Hiee ya, wa kala pohi ha nyimi.

Pondo, omulumentu nguhe thi nawa momutwe ha tyaa: “Ovantu mbave litha kuKathino va thele okutonwa. Eloo! Okantu heha meke... oka... oka... Hima popi nyahoka wa kulama, ha nyanga po ovimpani vyomuwole, ha vyuuka muKathino. Ovantu hava tjaele Pondo. Hava tyaa: “Pondo, hó ningi nyahoka.”

Ndjetha ndjeni ndji mu havalethe, mena lyokutya ma yandja odhonkono kovindele. Mo hala... Kathino! ntakametha ndje. Mo... mo... mo yandja otjilongo tjandje kovindele? Ne ovindele vye ku thutu? Andaa ku thutilwe okutya wa vela komutwe.

Vikambona ha tyaa: “Honyangu Pondo, indjo u kale pohi, Kathino mu yetha.

Pondo ha tyaa: “Sova, heela Kathino, há ningi ovipuka mbyee litha hoka.”

Osova hai tyaa: “Nyimeni, tu tompoleni hitwa thele okutuma odhondele dhetu kondongetho, himamu ulu, ame otjo me hala vala.”

“Ame Kathino nkwai mamu ntono vala. Honyangu ngoka Pondo wa li kondongetho kOkahandja, ha longwa kovindele tee hiee ke litha hoka, ngahi ma hala okuntona nyahoka.”

“Kathino hó mpopi... hó mpopi, me ku tono napano

hinyahi. Omunkalanga wa yumbwa kwaame!”

“Aai, vantu vandje, ngatu tompoleni omalongelo odhondele dhetu.”

Ovalumentu vatano hava yandja omana odhondele dhawo. Ovalumentu vavali va yandja omana ovakadhona. Ovantu hava yolo.

Pondo ha kulama ha tyaa: “ Matji tya mu na oudheu mena lyomana ovakadhona ngaa yandjwa hempa? Ame amba yaka modhondaka dheni, ne hamu tya mba vela komutwe. Teeleleni ndji mu heele. Himba li kondongetho kOkahandja nahi tu longethwa kovalongethi ovikumba. Yetheni odhondele wovakadhona va ka longethwe.”

Kathino ha kulama, ha popi nepombo ha tyaa: “Ove sova Ndjinda! Wa vadhwa kovipuka mbitu mona motjilongo mu? Ndjilwete okutya hehi hatjilongo uke. Hindji i otjikumba u tha okukala ponganda a kupwe ne a yumukile odhondele dhe poyaihe. Odhondongetho odhatji, ndhimatu kamangelwa? Hó tu twaa movipuka mbihavi thi ovyomihoko wetu.

Ovikumba hivi kala vi kambuka omiṭinda vyeheke lyawo? Ne u na tji? Ousova watjo?

Pondo ha kulama uke ha tyaa: “Kathino! Kathino! Mbe ku tumbaleka. Otjilongo himo popi, hatjo hika mo hala okuyandja kovindele? Sova, Kathino ha ile omukoyi motjilongo tjetu, mu itha mokukoya. Omuntu watji nguu li nyahoka?”

Ovantu have liyapuka, auhe ha i konganda ye.

Etango ndyaa tedha ko, Vikambona wa twala omukanda womana odhondele mbamava tumwa kondongetho. We u yandja komuṭita Nkama.

Omatango ondongetho hiee thiki, Osova Vikambona wa twala odhondele wotjilongo tje kondongetho. Tjingwito wa li umo womodhondele mbave ya okuuta ondongetho. Ye wa li nodhondunge nonkalo ombwa. Ovalongethi ve va li noudheu okutumbula ena lyaTjingwito. Wo ve mu luka ena lyovindele “Elia”, ye ha anya.

Odhombula odhongi ndhaa ka pita po, Tjingwito nomukadhona wena Kaunamwene, va ka tumwa kOkahandja kondongetho yovalongethi. Aveevali va li ave lilonga nomatha. Ombula yawo yathiinina ya li novilinga ovingi. Etango limo va pewa ovilinga va soneke okatongomonwa melaka lyOludhimba.

Tjingwito ngwaa kala ame lilongo otjhipululo ngotjilongwa tje otjinene, wa tjanga okatongomonwa heha:

1

Huku yetu,
matu lili etango alihe,
masi ku tu yaka.
Tu li kohi youdheu
twe ulwa, twe ulwa.
Indjo u tu kutulule
kohi yewe hendi edheu
Tu pa omatha ngaa hulu.

2

Katu na oluthuwo,
apehe pamo pe na oudheu.
Mepangelo, modhongeleka nomodhondongetho
Matu kamangelwa newe enene
ndimali dhi kodhondundu,
kodhondundu dhokokule
mava yumbu nomutomba.

3

Tu li metikuṭiku.
Tu li moudheu onunene,
katu li, katu nu
Twa neelwa mekeni
ngangu mo tya katu vantu.
Ovipako vi hawa.
Nṭe katu hawa ngovantu.

4

Mudholontu u noudheu,
mudholontu ngotjinyimi.
Mo nyekwa otjoye omwene.
Hiwa popi otjiponga,
nguu popya omuyenda.
Ma popi hima hala.
Otjoye okunyima vala.

5

Omayenda nguha yakwa,
omuyenda nguha pulwa.
U tala mpape na otjipula.
He ku vadha potjipula,

me ku itha po etango ndyoka.
Ho ka tula mokuti okupembadhi
Ho litha keheke epembadhi.

6

Himo tala matji ulitha,
Aani nguhe ulwa?
Matu litjaele tee naluni?
Omihodhi etango alihe!
Etango alihe omihodhi.
Ndino matu undapa
tee matu tala, tala,
oholongo humai twaa odhonyaa

Omulongethi Michael Pretorius ngwaa li omulongethi welaka lyOludhimba wa tanga okatongononwa heha. Wa uta okuteketa, ye he ke twala komunene wondongetho. Konima we ke twala kodhopulisa, odhopulisa va tya mava i kuTjingwito, ve ke mu pule okutya Okatongononwa heha maka popi ani.

Pretorius Etitano ndyaa dhile ko wa popile naTjingwito ha tyaa: "Wa soneke okatongomonwa okawa, masi muko mu na oupuka umo ouvi, mbumau tha okuningwa nawa.

Etango lya li Otjoondjoloka, ondongetho ya li amai ende nawa. Ndyoka olyo li li etango okalasa yooTjingwito yi kala novihupululo mbii longwa komulongethi. Pretorius hiee ya mokalasa wa uta okupula otjilongwa otjikulu hitja li amatji popi oudheu mbwaa li naAbraham Lincoln meheke

lyawo lyAmerica. Konima yodhominute omilongo vivali nantano omulongethi Pretorius wa heela ovalilongi okutya ngave ke lilonge ovhipululo vyaEngland.

Tjingwito wa yela okuwoko kwe, omulongethi ha tya Tjingwito nga pule otjipuka hiee yuvite.

“Mulongethi! Opala tji tu longethwa ovhipululo vyovilongo vimo? Omena lyatji hihatu longwa ovhipululo vyAfrika, moAfrika kamu na tja ovhipululo?”

Okalasa aihe hai tyaa: “Omo vi li! Omo vi li!”

Pretorius ha popi noluyuma ha tyaa: “Nte katu na ovhipululo moAfrika, nte mbitu na vyo hoovyombi mbitu mu longa, ouhunga naSouth Africa, Egipiti, Ethiopia okutya opuwo. Ovantu veni ka ve na mpava soneka ovhipululo, mwa tee?”

Tjingito ha tya uke: “Yoo, tji pondola hapa kala nyahoka, ne ovindele mwa soneka movineya omihoko vveni, ooJan van Riebeeck, oSimon van der Stel nooTrek Farmer. Otjiti hihamu sonekele ovipuka avihe mbimwe tu ninga?”

“Ngo tji kevele, Tjingwito, kamuya vadha okulongethwa ovhipululo vyeheke hendi.”

Hengwa ha kulama ha tyaa: “Nte matu mono okutya hempa mapa ka enda omutomba wokutomba omudholontu. Ovantu vetu ovengi va undapa ovipuka ovinene, ve litha nahemba mbamu tu longetha. Ovalumentu ngahi tji li ooTjaka, Dingana, Nasser, Nkrumah, Abdel, Maharero naWitbooi, ovhipululo vyawo vya sonekwa, ngatu vi longwe.”

“Vantu ne, ame me mono okutya mamu taendha ovipuka ovivi, nte ovindele katu hala okudhanenwa nyahoka. Ove Tjingwito, ndji na ovipuka ovinene kumo naove ndino hendi. Ndji ku lwete okutya mo liyelayela unene.”

Pretorius ha i pondje aa yumana unene. Konima yokaluedhe omunene wondongetho he ya pamo naPretorius ha pula ovalongwa nondaka ndjaa polo ha tyaa: “Omena lyatji hihamamu hala okulilonga? Kamu yandja otjholela kovalilongethi mbama tedha ku^{ne}?”

Hengwa ha tyaa: “Hatjo pe li nyahoka. Nte twa pula okutya otjitji hihatu longwa ovhipululo vyaAfrika. Omulongethi Pretorius wa tya nte katuya hula okulongwa ovhipululo vyaAfrika, mavi ka longwa odhondele dhetu. Napano onawa hiwe ya, u tu heele nawa.

Omunene wondongetho ha nyimi po kanunu ha tyaa: “Ne amuhe enima ndimali ya mamu ka ila ovalongethi, mamu ka longa ovipuka mbihaviya yandjwa komutumini? Omutumini oye a yandja ovipuka mbimatu tha okulonga. Ovhipululo vyaAfrika omo vi li, atjaa katu ya pewa oku vi undapetha. Andaa oveta ndjoka twe i kambuka, mai tu etele onkali.”

Tjingwito ha pula: “Omena lyatji omulongethi Pretorius hima tya ovhipululo vyetu kaviya sonekwa?”

“Aai! Akuhe hoka ngatu dhe ko, ngatu ye kokuundapela kumo. Ovhipululo vya tjangwa, atjaa katu vi pelwe tu vi undapethe. Hamu nyungutithwa kovipuka ovinunu. Twendeni komeho nelongo lyeni.”

Omunene wondongetho ha tjuna kombelewa ye pamo nomulongethi Pretorius. Hiaa kala pohi, ha longo Pretorius onkalo ndjaa thele okuyaka ovalongethwa ve.

Pretorius wa li nomutwe omuvi, wa tyaa: “Ame enima ndimali ya me i kondongetho imo, hime kala uke mondongetho yovantu mbamava ningi ovipuka hembu.”

Omunene wondongetho ha pula uke ha tyaa: “Himatji ku yumanetha, okupulwa ne otjiti? Ovantu andaa ve li mondongetho va thele okupula, hava yakwa nawa.

Omunene wondongetho tainkolo aheya ya komeho nodhondaka dhe, Pretorius he mu yaka ha tyaa: “Omulongethwa hengu Tjingwito ke li nawa u tha okuvyululwa. Olyonkela mbe ku etelele okatongomonwa kaTjingwito hamaka popi ovanu omapita, tee ndino wa nyimi vala, otji?”

“Otjipuka tjaTjingwito, hatjo mo eta modhondaka hendhi”. Omunene wondongetho ha popi aa yumana. “Tjuna kondjuwo yokulongethela, omulongethi kaa thele okukala nodhonkone novalongethwa ve.”

Pretorius hiee ya monduwo yokulongethela ka popile, wa itha po omikanda vye ha i kondjuwo yovalongethi hoka huva kala pohi.

Oluvedhe lwa li olwokulya kokomutenya. Ovalilongi va li amava popi onkalo ombi yovindele, unene onkalo yomulongethi Pretorius.

Ovalilongi hiva dhi nokulya, va ya modhondjuwo dhawo dhokulala va ka thuve po kanunu.

Tjingwito ha tee hima ithanwa kuPretorius noluyuma. Tjingwito ha i kuPretorius. Pretorius ha tyaa: "Kanyauka ntedha ndje".

Tjingwito ha tjuna mondjuwo yawo ha ka dhala otjikutu, mokonda wa li ae lidhula.

Tjingwito!, otjitji hime ku ithana, atjaa ove wa tumbu epombo?

Mulongethi Pretorius! Otjii hiiu hala mwaame? Mbe ku ningi tji? U ndwete hime dhala odhongaku dhandje notjikutu, napano mo tya... mo tya vi? Hime ya ko uke, ninga himo hala.

Pretorius ha popi peulu ha tyaa: "Tjingwito indjo huno mpe mo mono ovihuna!" Tjingwito he mu yaka ha tyaa: "Oudheu ngau ye, hime tala ndji na onkali yoye."

Pretorius ha tjuna kombelewa ama kanyauka. Omunene wondongetho ha pula okutya otjitji hima thuumuna unene.

Pretorius ha tyaa: "Tjingwito, Tjingwito ma hala ma ... ma hala... ma hala okuntona. Odhopulisa ngadhi ye tu ke mu ete, ma ningi epombo."

" Pretorius! Mo tya Tjingwito ma hala oku ku tona, ne oove mo hala oku mu tona? Omunene wondongetho omulongethi Smith wa kumwa. Ha tya uke: "Napano aani ngume ke mu taendha." Smith ha i tee pomuvelo wondjuwo yooTjingwito, ha tyaa: "Tjingwito, indjo kombelewa yondongetho, ku na odhopulisa ndhimadhi hala okutompola naove kombinga yokatongomonwa hawa soneka."

Hiee ya mombelewa, Pretorius ha tala Tjingwito nomeho omathilantu pyuu, ngamba maku tiwa ve na ovikonda kumo.

Omunene wondongetho ha hele sisande Aram ha tyaa: “Tjingwito hooyongu omulumentu wombili, ye u popya otjatjili, mu puleni vala.”

Omulongethi Pretorius ha tyaa: “Sisande Aram, pula Tjingwito okutya omena lyatji hima anya okuya kwaame hime mu ithana?”

Dhivadhiva omunene wondongetho ha tyaa: “Pretorius, Tjingwito wa ithanwa kodhopulisa, owo ve tji i okutya mava ningi vi.”

Pretorius ha itha ombapila ndjaa tjangwa okatongomonwa kaTjingwito, ha utu okutanga. Sisande Aram he mu tjaele, ha tyaa: “Pretorius, ngotji kevele, ndji popye naTjingwito.”

Sisande Aram ha pula: “Oove Tjingwito yaani?”

“Aame Tjingwito yaNdjinda, ndji kala kOvikange, Tate osova, u na odhombula omilongo epanduvali nepandutatu.”

Pretorius ha tyaa: “Ovipuka avihe mbimo popi napano wa pulwa kwaani? Wo ... wa ...”

Sisande Aram ha popile kohi ha tyaa: “Pretorius, ove we tu etele omulongethwa, ovilinga mbii li hempa ovyetu. Ove ngotji nyimi.”

Aram ha tyaa uke: “Muhivilikwa Tjingwito, nte twe ya hempa tu tompole naove mombepo ombwa. Ame mba tee okutya u popya otjatjili, ove u na odhondunge. Omunene

wondongetho Smith wa tya ove u lilonga nawa. Nte twe ya tu popyeni kombinga yokatongomonwa hawa tjangwa okutya maka popi ani? Me pula omulongethi Pretorius e ke tange ngahi ka sonekwa.”

Pretorius hima tanga otjo ma toloka okutya Sisande Aram noMulongethi Smith va tee hitja tjangwa, hiaa mana okutanga ha popi, ha thitulula uke nawa hitja tjangwa mokatongomonwa.

Tjingwito ha tyaa: “Sisande Aram! Omulongethi Pretorius ma popi ovipuka ame mbihe sonekele, ma itha momutwe we.”

“lyaa, mba tee, me hala okutya Tjingwito e tu heele okutya okatongomonwa heha maka tya vi ko maka popi owaani?”

Tjingwito hima pulwa wa nyimi, ma tala vala pohi.

Omulongethi Pretorius ha tyaa: “Tjingwito! Otjitji himo pulwa wa nyimi vala? Wa tomba ovantu?”

“Pretorius! Ame mbe ku heele okutya popya hiwa pulwa, napano mo ningi vi nyahoka?” Sisande Aram ha popi noluyuma.

Sisande ha tya uke: “Tjingwito tu heela okatongomonwa koye okutya maka popi ani!”

Tjingwito ha tyaa: “Okatongomonwa heha ma...ma ... Ame mba ... mba popya ovindele hembu mbyee tu monetha ovihuna meheke lyetu hemu, ovipuka mbitu ningwa kovindele vi tu ihametha. Okatongomonwa heha maka yulike oudheu wetu mbu tu mona.”

‘Oudheu owatji? Oudheu owatji?’ Pretorius ha pula

aa yumana.

Oove, ove umo wovindele mbii tu pa oudheu meheke lyetu hemu. Oove nguwa tya ngatu tjange outongomonwa ngahi matu lipula, ndino oove hengu wa yumana. Ne ovindele mu tu tatetha, nahi himu popya ovipuka vyeheke lyeni, mwe tu mwene amatu mu kondjetha? Ame ndji tji i okutya hi na tja odhonkono, ne mamu undapetha odhonkono.

Okatongomonwa kenj heha "Trou" na "Vryheidlied" maka popi anj? Tjingwito hima popi ma tala Pretorius nomeho omanene.

Pretorius ha tyaa: "Sisande Aram, Tjingwito hengu wa tomba ovindele. Nga...nga."

"Aai Pretorius, yetha Tjingwito a popye hiva kala amave lipula." Tjingwito twikila.

"Aai munene, mba hulile hempa."

Sisande Aram ha heele Tjingwito nopulisa yomudholontu va pite pondje. Ye ha hele ovindele ovikwawo ha tyaa: "Valumentu vakwetu, movilongo avihe vyaAfrika mamu nyunguta ombepo ndjimai moneka hempa. Tjingwito hengu mu takametheni, tompoleni naye nawa. Ndimamu dhana naye, ma eta oudheu meheke hendi. Me mu ithana ndji..."

"Sisande Aram! Tjingwito nga lambwe mondongetho, mokonda ma yandja ombepo ombi movakwawo."

Pretorius ha heele Sisande Aram nondaka yomuthindo.

"Tala Pretorius, omulongethwa hengu nditwe mu lamba mondongetho hemu, ovakwawo mave tu etele

oudheu. Ye kompuka huma i, ma ka ninga ko ovipuka ovivi. Ngatu ninge hinyahi, Tjingwito nga kale mondongetho, andaa wa mana, nga longethe mondongetho hemu, mu mu talele. Ove Pretorius ombepo yoye mai nongonoketha omuntu. Lilonga okunyima. Hó tyaa, au na hiwa mono ne au na hiwa tee, hó kanyauka ovipuka kaavi i.

Awa mono otjipuka ne au na hiwa tee, heela omunene woye Smith, ye a ete kunte. Tjingwito mu ithana, ndji ye ndji mu heele hiaa thele okukala. Hime tompola naye ove Pretorius nyima, mpe mo mu yumanetha. Hime tala Tjingwito hengu ke li mokudhana. Hiaa lundha ngatu mu pukulule a yethe odhondunge hendhi. Omuntu e ye kunte. Nte ngatu mu pe ovilinga oviwa, mbii li popedhi nante tu tjiwe oku mu litha. Andaa wa mana ondongetho ye, e ye a longe hemu. Pe li nawa, mulongethi Smith? Ne u na himo tu heele?"

"Aai ndji lwete okutya pe li nawa!

Ove Pretorius, ithana Tjingwito nopulisa hendjinya, ngave ye ndji popye na Tjingwito.

Pretorius ha ithana Tjingwito nopulisa ha tyaa: "Kom julle! Maak gou!"

Himava kulama, Tjingwito ha popile poho ha tyaa: "Ovindele hembu vya tomba ovadholontu tjatjili, netanda lyetu naa."

Hive ya mOmbelwa yondongetho, Sisande Aram ha tyaa: "Tjingwito! Ame mba tee hiwa popi hempa. Ovipuka mbiwa popya mokatongomonwa koye matu vi yethele

hempa. Me ku kumbu u undape pamo nante movipuka avihe. Ombula ndjimai ya mo ile omulongethi. Ove molongetha mondongetho hemu, mo kala amo tu popile apehe. Nte matu ku thutu movilinga avihe mbimo undapa. Hitwa mono ovilinga oviwa, oove mo ile omutenga okumona ovilinga mbyoka. Unene moholomende yomananeno etu. Ame hime ku tala, ove umunani omuwa. Nte tu na eliuṅiko mwoove.

Hó tee kovantu avehe mbamava dhi hoka, have ku heele ovithithi, ouye we yula ovapukithi ovengi.

Unene ovindele vyokovilongo vimo, nte tu ve ithana ovakomonesa. Ovantu hembra va longetha ovantu va kale novita, noholomende yetu yovaKriste kave i hole. Ovantu mboka ve litha komutjithi wontotola, ava vadha omuntu kave mu yetha. Ave ya motjilongo, ovantu va uta okulidhipaa. Odhongelesa dhi ikwa. Nguu na otjikumba tjoye u mu nyekwa, ha ile owomukweni. Odhondele dhoye va ka undapela etumino. Ove ongomulumentu omukriste, ohongodhi yotjilongo, mo hala ovipuka mbii li nyahoka?" Sisande ha pula nomeho onkenda. Odhondaka adhihe dhaSisande, Tjingwito wa li vala aa nyimi. Tee Sisande Aram a mono okutya Tjingwito wa tee, mava undapele kumo.

3

Tjingwito ha tjuna kondjuwo yomala. Ovakwawo have mu pula hiaa ithanenwa. Ha utu okuhipululila ovakwawo, hiaa ithanenwa. Omulongethi Pretorius he ya po, ha pula Tjingwito okutya otjoongi hima ningi moluvedhe

Iwondongetho otjatji, hiaa pula nyahoka ha tjuna komunene wondongetho, he mu heele okutya Tjingwito ma ningi ovyoongi moluvedhe Iwondongetho. Omunene wondongetho ke mu yakele.

Kongulohi ovalongethwa va li mondjuwo yondongetho amave lilongo. Omulongethi Pretorius he ya mOndjuwo yokulilongethela, ha vadha Tjingwito ama tanga momukanda wotjihipululo mbwa itha mondjuwo yomambo. He mu nyeka wo, ha tyaa: "Komuhuka tainkolo hatuya ya mondongetho, mo ya kombelewa. Wa tee? Me mono okutya ove mo hala okudhana nante. Nte ovindele katu dhanenwa nyahoka."

Tjingwito ke mu yakele, wa ya, ha ka eta omukanda umo ha utu okutanga.

Etango ndyaa landula ko Tjingwito ha i ha ka kulama komeho yombelewa yondongetho tee omunene wondongetho e ya mpoka. Ha pula Tjingwito okutya ma hala tji. Tainkolo Tjingwito aheya popya, omulongethi Pretorius he ya po ha tyaa: "Ongulohi mba vadhele Tjingwito ama tanga momukanda wotjihipululo tjaAfrika, nte ndino tu na otjihipululo tjaEngeland. Ye wa thele okulilonga ovhipululo mbii li ko napano.

Omuntu hengu wa tomba ovantu Nga...

"Pretorius! Pokati kenī na Tjingwito pe na tji? Ouvi u li putji, omulongethwa hima tanga omukanda wotjihipululo tjaAfrika? Nte mondongetho hemu tu heela ovalilongi va kondje okutanga omikanda avihe mbii li mondjuwo

yomambo ondongetho hendji. Napano ove mo ve tjaele uke? Yandja omukanda waTjingwito, kape na otjipuka himatji popiwa hempa, endeni.” Omunene wondongetho Smith ha popi noluyuma.

Tjingwito ha i kokalasa yawo, Omulongethi Pretorius ha kala pahi mondjuwo yovalongethi ame lipopile ama tyaa: “Otjatjili me kondjo okwiitha mo Tjingwito hengu mondongetho, tainkolo aheya tjanga omakonakono e athiinina. Hime tala omudholontu hengu komeho ma ka eta oudheu moholomende yetu yaSouth Afrika. Kevela me mu undapa. Nte ovindele katu dhana novadholontu.”

Omunene wondongetho he ya mpoka, ha teebele odhondaka dhaPretorius ha tyaa: “Pretorius, koo ka undapa?”

“Aii! Ombili mba ombo noulinga onununu.”

Omunene wondongetho wa himithwa konkalo yaPretorius.

Poluvedhe lwokaluthuwo omunene Smith ha ithana Pretorius, he mu heele okutya ovipuka mbima ningi haviwa.

Pretorius ha yumana unene ha tyaa: “Munene Smith, ame me mono okutya mo hala ovadholontu ve tu kavile, ame hime litalele hi... hime tji ningi.” Hima popi nyahoka omihodhi mavi tya lau lau.

“Pretorius! Sisande Aram we ku heelele okutya awa... mono otjikumithi, mo ya ho ntjeele. Ame he tala hitji li nawa nahihatji li nawa, ame he ke ve heela.”

Tainkolo omunene Smith aheya mana okupopya,

Pretorius ha tyaa: “Munene wondongetho, ove mo ntombethetha kovadholontu woye, tala ndino hendi mbe ku etele Tjingwito ngumba vadha ama tanga omukanda mbuhau li momihunga vyetu. Ove ho tya mu pa omukanda a ka tange, ye nga ka undape hima hala.

Pretorius, Omukanda mboka mondjuwo yomikanda wa tuwa mo koholomende. Okutya omukanda mboka wa thele okutangwa komuntu auhe. Ovalongethwa kave na outhemba okutanga omikanda mbyaa tjaelwa koholomende, oko vi li kouye, atjaa kavi twiilwe mondjuwo ndjoka. Enda, u ka longe, yetha mbyoka.

Pretorius ha i, ye kaa li ae hulukwa, omuntu auhe u mu lwete okutya wa yumana.

Odhowola nomatango a ka pita ngalukulu. Ovalilongethi avehe ve li mokulilonga okunene. Tjingwito naye u li mondongetho, nandaku tiwa omulongethi Pretorius u kala ame mu leve noku mu nonongedha.

Omakonakono hiee thiki, Pretorius kaa li nehuluko nokanunu. Ye wa li ae i nawa okutya Tjingwito omakonakono me ke e pita nawa, ye hooyongu ngukwa tiwa me ya a ka longethe mondongetho mOkahandja. Pretorius kaa li nehuluko okulonga pamo nomudholontu, Pretorius otjaa kala ame lipula.

Ovalongethwa hava mana okutjanga omakonakono awo. Auhe ha utu okuninga nawa ovimbundu vye a tjune koyawo, a ka kevelele okutya wa tjanga nawa, ne ka tjangele nawa.

Ongulohi yathiinina ovalilongi wongundu yathiinina va ninga otjipito tjokulekela ovalilongi ovakwawo. Abia wa li omuviyuli wotjipito. Omupopi omunene wa li Tjingwito. Oluvedhe lwe lwokupopya hilwe thiki, wa uta okupopya ha tyaa: “Ame ngumba kulama hempa, mba kulama ndji popye poluvedhe lwovalilongi mbave li mongundu yathiinina. Nte twe ya komaandelo okulilonga kwetu. Twa uta okulilonga tainkolo atu li ovanunu, katee hempa. Kune ovalongethwa mbamu li hempa katee etango lyathiinina mondongetho hendji me tyaa: Tjetu, tjetu mbee himwe likambula nawa, tee hempa hitwa vadha ketango lyathiinina. Me hala okupopya ovipuka oviwa mbimwa undapa, ne ndji tye mbitwa undapeni pamo. Otjolutenga, omaundapelo apamo omawa, henga ngaa ninga okutya tu vadhe katee ketango hendi. Otjityavali, okukala noupenda mbutwa kala nawo mondongetho hemu, nandaku tiwa twa kala momaudheu omengi, kae tu tjaelele okutya ahamatu vadha metango ewa hendi. Otjityatatu, nte ovalongethwa wombula yathiinina matu yandja olupandu kovalongethi ve tu avehe, unene komunene wondongetho omutumbalekwa Smith. Otjityane, matu pandula omuundapi womondjuwo yomikanda meme Elina Hondondo ngoka ngwaa kala nomutima omule oku tu popila melilongo lyetu. Otjityatano, olupandu lwowina matu yandja kovaundapi vokomawoko avehe mondongetho hendji. Mena lyawo twa kala atu lala modhondjuwo ndha kohoka nokulya ovikulya oviwa poluvedhe. Muviyuli wongulohi hendji, panga lyandje, panga lyovalongethwa avehe mondongetho hendji, matu

iwa okutya mondongetho hendji, twa keketha ombandhi. Pa dha ombandhi, hapa tjuna ombandhi. Odhombandhi omo dhi li movakwetu mbamatu thii mondongetho hendji.

Me hulitha okupopya kwandje hehu ame tyaa: Ngatu kalele otjilongo tjetu, tu tji undapele. Eheke hendi twe li pewa kuHuku. Kape na nguma dhi hoka he tu nyeka lyo.

Vaketu! himwa n̄teelele, komuhuka matu tjuna kodhoyetu hutwa dhile nako. Hihatji limono omuti nomuti, omuntu nomuntu ve limona.

Ovalongethwa va ya kodhondjuwo dhawo.

Ovalongethwa wombula yathiinina va ya hava towola ovimbundu vyawo, hava i kodhoyawo.

Otjipito tjeyumuko lyaMuhona tje thiki. Tjingwito wa li ama longo omitanda omikwawo omaimbulu Onatale. Etango lyOnatale hilye thiki omitanda vya li amavi tanga ena lyaMuhona, ngwaa yumukilwa ouye auhe.

Onatale hai ka pita, ombula ompe hai ya.

Etango limo Tjingwito wa ya oku ka tala omulilongi omukwawo Mara. Hiee ya, Mara heke mu tjaakanena. He mu pa okuwoko ha tyaa: "Lyepeko mulongethi waKahandja. Omakonakono etu twa pita nawa. Odhombapila dhetu dha etwa kuAbia. Ove kwa tiwa mo ka longetha kOkahandja. Ame me ka longetha kEtunda. Abia ma ka longetha kOvikange. Ongundu ayihe ya pita nawa. Napano ove mo ka kala vi nomulongethi Pretorius nguhe ku hala? Ame mbe ku țile onkenda."

"Mbyoka mavi ka monekela momawoko. Ovipuka

vyetu naPretorius oupuka vala onununu. Pretorius nga ka popye ovipuka vyeheke lyawo.

Ove mo kala vala amo tu heele ovipuka avihe mbimavi ningwa hemu. Heela Abia.”

Tjingwito ha tjuna koyawo. Ha heele ihe omukanda mbwaa dhi kepangelo. Osekulu Ndjinda kaai hala okutya ondele ye a ende a ka longethe ondongetho kokule naye, mena lyokutya komakulyo otjilongo ku naTjilikuwo, Hitjimwene naHengwa. Komakumbinda ku na Koponde naNkonde. Konima yodhombula mbali nahi tu tji i okutya tu li peli. Tjingwito nguu li eho lye, Ndjinda kaa li ae na hiee na okuninga, ngaile a tjaele ondele ye, okutya a longethe popedhi naye.

Omatango ondongetho hiee thiki, Tjingwito ha i kOkahandja, tainkolo aku na omatango a tano ondongetho i ute. Omulongethi Pretorius nguu kala moluvedhe lwondongetho, wa yandja ondjuwo ku Tjingwito, nahi mumu kala odhosamende novipuka ovikulu, nomakende ngaa tauka. Pahi ya tanduka omiṭa, mo mu na omindjili vyodhombuku. Omuvelo u pata vala kau ikwa. Omeva pondjuwo ndjoka kae ya. Odholamba kadhi tumbulwa. Omulongethi Pretorius ha tyaa: “Ondjuwo ndjoka wa pewa komunene wondongetho.”

Tjingwito ha yandja olupandu olunene komulongethi Pretorius, ngwee mu pa ondjuwo.

Pretorius hiaa yandja ondjuwo, wa ya ha ka heela ovaundapi vavali ve ye okupopila Tjingwito. Pretorius ha

tjuna kondjuwo ye ame lipopile ha tyaa: “Omudholontu ma mono okutya wa pewa ondjuwo ombwa yodhondjowo ndatatu, nandaku tiwa ya kulupa. Odhondjuwo hendhi ndhii li hemu dha undapelwa ovindele nodhombatili, ovoidholontu ngava kale kokule hehwii!.

Tjingwito ka yulikile okutya ondjuwo ndjoka ke i hala. Ye novaundapi va uta okukomba ondjuwo. Omunene wondongetho hiee ya, wa kumwa ha pula ha tyaa: “Mamu undapa tji mondjuwo ndjoka ndjihai undapelwa?”

Omuundapi wena David ha tyaa: “Matu kombo ondjuwo yomulongethi Tjingwito. Nte twa tumwa komulongethi Pretorius tu ye okupopila omulongethi Tjingwito”.

Tainkolo amava hipulula, Tjingwito he ya mpoka. Omunene wondongetho ha tyaa: “Lyepeko Tjingwito. Wa yakulwa nawa wondongetho hendji otjomulongethi. Napano mba kumwa okutya mo taendha tji mondjuwo hendji.”

“Uhuu munene wondongetho Smith, ame me kombo ondjuwo hendji ndjiwa mpa. Omutumbalekwa Pretorius otjaa ntjeele.”

Omunene wondongetho ke na hiaa popya uke, wa heela Tjingwito e mu landule. Hive ya pondjuwo nahi mumu kala omulongethi Jansen Kotze hengu ngwaa dhilukila kOvenduka, Omunene wondongetho ha yandja odhosapi kuTjingwito ha tyaa: “Ondjuwo hendji oyoye, ndjinya ngai kale. Hita u lale po, ovipuka avihe omo vi li, ombete, ovitafula, ovipundi, okila yokutendetha ovipuka

vyoye, ondjuwo yokulikohela, okandjuwo, ondjuwo yokutelekela neṭiwa. Ovipuka hembu ovyepangelo vi li momawoko oye. Hwinya kondjuwo yandje ku na oradio yondjuwo hendji, me ye eta konima”.

Tjingwito wa li aa kuminwa Pretorius ngwee mu pa ondjuwo ndjihai thi yo. Momutima we mwe ya odhondaka dhaMara ngwaa tile: “Mamu ka kala vi nomulongethi Pretorius, Nguhe ku hala.”

Tjingwito novaundapi hava tjuna mo ovipuka mondjuwo ndjiva amba amava kombo. Hava towola ovimbundu vyomulongethi Tjingwito, have vi twala kondjuwo ndjaa pewa komunene wondongetho. Ovaundapi hava tjuna kodhondjuwo dhawo. Tjingwito he thiwa hempa. Epito enene Iya li alya yeluka. Omulongethi Pretorius he ya hempa a tale okutya aani ngwaa yelula ondjuwo hendji. Hiee ya mondjuwo hava dha Tjingwito aa lala kombete a twaa ko ovimbundu vye.

Omulongethi Pretorius ha tyaa: “Hembu ovipuka patji? Ame mbe ku pa ondjuwo ndjinya, ove ho ya huno, otjiti? Aani ngwee ku pa ondjuwo hendji? Pita! Pita! Odhondjuwo hendhi hadheni. Otjiti hihamu tila ovipuka vyovantu? Tee hempa kuya ninga omulongethi, atjaa mo lithele? Dha mo mondjuwo hendji. Ame me i hehu, hime ka tjuna nge vadhe awa i thamo oumbundu woye u u twale kokule hehwi!”

Okupopya kwa Pretorius ku Tjingwito kwa li ovitho kontenda. Tjingwito wa itha omukanda we ha utu okutanga. Konima yokaluvetho okanunu, Pretorius ha

tjuna uke, ha pula Tjingwito ha tyaa: “Tjingwito ku nteele himba popi? Mba tyaa kulama we ende kondjuwo ndjimbe ku pa. Napano hinyehi me i ndji ka ete ovanamatha ve ye ve ku pitithe mo.

Pretorius wa ya haka tonena odhopulisa ongodhi. Opulisa ndjee ya ko, ya li Sisande Aram. Omulongethi Pretorius he mu heele okutyaa: “Tjingwito wa hiti mondjuwo ahe na outhemba. Sisande nga ende e ke mu ithe mo.”

Sisande Aram ha tyaa: “Omuntu nguu na outhemba okulamba Tjingwito modhondjuwo ndhii li mondongetho hemu, omunene wondongetho. Ngatu ende kuye e ke tu pe outhemba wokulamba omulogethi hengu.”

Wo va ya kondjuwo yomunene Smith, Pretorius ha utu okupopya ha tyaa: “Tjingwito wa teya ondjuwo ndjaa li oyomulongethi Jansen Kotze. Ha hiti kodhonkono. Ame oko mba dhi oku mu heela a dhe mo, ye wa nyimi vala. Opo mba dhi oku ka ithana opulisa l ye i mu pitithe mo, a tjune kondjuwo ndjimbe mu pa.

“Mulongethi Pretorius! Tjingwito omulongethi ngaove. Ondjuwo ndjoka ka teyele. Aame omunene wondongetho hendji, mbe mu pa odhosapi. U ndjuvite nyaho?” Omunene wondongetho ha popi noluyuma.

Etango lya li Olyomakaya. Ovalongethi avehe va onganene pamo mondjuwo yovalongethi. Omunene wondongetho ha lyepetha ovalongethi avehe. He ve halele odhonkono nelao mombula ompe. Ovalongethi ovape he ve heele okutya ngava undape pamo novalongethi

ovakulu. Andaa pe na ovipuka mbimavi ve anyene ngava pule kovalongethi ovakulu. Ame, omuvelo wombelewa yandje oluvedhe aluhe wa ikuka. Indjeni mu pule himamu hala okupula.

Omunene wondongetho ha yandja ovilongwa kovalongethi avehe. Tjingwito ha pewa okulonga Ovihipululo ovikulu, Oludhimba novidhano avihe vya li momawoko e. Pretorius wa li omunene wokohi yaTjingwito kombinga yovidhano. Tjingwito ha pewa uke otjilinga tjokukambulitha nawa odhondjuwo dhokulala.

Ondongetho hiya utu noudhano wokulipatela (oateletika) ha utu. Tjingwito wa kondja okweeta oudhano pomuthika wokombanda. Omupya omunene ovidhanetho ovingi kavya li mo mondongetho yawo. Pretorius ha tonene ongodhi kondongetho yokombanda yaKakarara a pule okutya ve na ovidhanetho mbimava tha oku ve pa. Wo ve mu yaka okutya ngave ye va tambule ovidhanetho.

Pretorius wa hela omunene wondongetho okutya ma ka eta ovidhanetho vyoateletika kOkakarara.

Omunene wondongetho wa tyaa, ngava ende pamo naTjingwito, nguu li omunene woudhano.

Tjingwito hiaa heelwa kaa li ama hala okuya, konjima wa ka itavela.

Pretorius wa itha ohauto yondongetho, komeho ha twaa ko ombwa ye. Tjingwito ha kala pohi konjima. Hive ya mOkakarara Tjingwito wa pembana too. Poluvedhe ndoka nahi kaku na tja oteya.

MOkakarara va pewa ovidhanetho mbive ya

okweeta, hava i mondjila okutjuna kOkahandja. Pretorius nombwa ye ve li komeho, Tjingwito u li konjima. Hiva ponoka odhondumdu dhaMatako, Tjingwito ha mono hiee li poho ombuma ya twiima, ohauto ya u.

Pretorius wa ihamwa omutwe nomongo, Tjingwito wa ihamwa mokulu notjipala tja li atja tomoka.

Opo va kala mpoka amava kevelele va popilwe. Konjima yowola otjo kwa dha ohauto mumu na ovindele vivali, wo hava tulike po Pretorius. Tjingwito ha thiwa po nombwa ya Pretorius. Mokati koutjiku odhopulisa dhokOkahandja hadhi tee, hadhi ya oku mu twala kotjipangelo tjaKahandja tjovadholontu. Etango ndyaa landula ko ha pitithwa mo, ha tjuna kondongetho.

Pretorius wa li aa veteke unene. Otjipangelo tjaKahandja tje mu tuma kOtjomuithe, otjaTjomuithe hatji mu tumu koKapa. KoKapa wa kala ko vala omatango atatu ha ti.

Eto lyaPretorius hilya teeka ovaundapi novalongwa va li nomitima mbyaa hulukwa mena lyokutya Pretorius ka hala ovadholontu.

Odhopulisa dhe ya kondongetho hadhi pula Tjingwito omapulo omengi. Konjima have mu twala a ka koywe a yandje oumbangi okutya ohauto ya wa vi.

Motjikoya omukoyi wa pula Tjingwito ha tyaa: "Aani ngwaa li ama hingi? Nohauto ya li amai dhamukile pongapi? Omukoyi ha pula nodhonkono.

"Omuhingi wa li Pretorius. Okutya wa li ama hingile mongapi hi tji i, ngwendee mo pula odhongela ne mo pula

odhokilo.” Tjingwito ha yaka nyahoka.

“Me pula modhokilo?” Omukoyi ha pula outhupi.

Tjingwito ha tyaa: “Ame mba li konima amba pilukilile humatu dhi nako. Ame mba li ame tila ombepo. Otjiwa okupula ombwa yomuṭe okutya omuhona wayo wa li ama hingile pongapi.”

“Tjingwito, hemu omovikoya, hó popi nyahoka. Ove u popya nodhombwa? Enda mo mana oluvedhe lwandje. Hó popi uke nyahoka, mpe matu ku twaa mokaliwoso.”

Tjingwito wa tjuna kondongetho. Poluvehde ndoka ovalongethwa va kala amava popi okatongo kovindele novipuka ovivi mbiva ninga ovadholontu, nokaamenena kovindele.

Tjilikuwo, Hitjimwene naHengwa va dha komanene otjilongo have ya mOkahandja. Koponde wa dha komakumbinda otjilongo hava ningi otjoongi monganda yomulongethi Ndula. Wo va tya mava popi ovipuka vyodhondongetho.

Kape na noumo ngwaa tyaa okutya va li amava popi tji.

Tjingwito wa li omulongethi omuwa nguu longetha nawa. Ye wa li aa undapela kumo novalongwa ve. Omatango okuthuva hiee thiki Tjingwito wa ya koyawo.

Ihe ha tyaa:”Nṭe tu li nawa, tu imunwa novindele omatango aehe. Omuntu himo tya ovindele ovivi, himo ka tala mave ku pa ovipuka oviwa, ovikulya, ovikutu ovikulu, omakaya, odhothewa, oupela nomiti vyomomeho ngaa yuhala nodhombota. Atwa pewa ovipuka hembu, hatu tya

ovantu ovawa.

Onkalo ombi ve tu tatetha. Tjingwito, etitano ndyaa dhi ko Komisala DeWet wa tonene honyangu Pondo nosokoti, mena lyokutya wa sana onyundu ye. Pondo omuntu wokutonwa?

Ovantu ve ya okutaendhwa movilongo hemu, va ka undape modhofalama, hava tjuna ko. Odhombulu kadhi ve thutu. Odhondele mbava dha kovilongo vyovakwetu hoka, vamo va keka. Ovindele vi ninga ovipuka mbihavi thi nawa. Omupya omunene n̄te katu na omatha. Ovakwetu ve na omatha omengi. Vikambona wa li ama heele ondele ye aa ʔa outheno.

N̄te odhondele dheni ovipuka hembu ovyo twa mona, opo twa dha okutya matu vi andetha. Kaatu talele ovipuka ovivi nyahoka. Eheke hendi olyetu halyovindele. Meheke lyetu lyaAfrika ovadhoolontu vakwetu va monethwa ovihuna nawo. Ovengi have liitha modhonkuto dhovindele. N̄te nante matu kondjo tu likutulule, otjo matu hala.”

Tjingwito otjaa heele ihe nondaka yopalumentu.

“Dhondele dhetu, ovindele! ovindele hāmu dhana navyo. Okudhipaa omudholontu ve tji i. Pa li ovita vyOvaherero nOvandowisi. Komakulyo otjilongo kwa li Mandume nOvapu, omulilo hau tema. OndeleyOmwanyama ka itavelele. Konima have mu kondeke, have mu dhipaa. Ovaherero va ka inkolela kOtjawana. Dhondele dhetu, eheke lya vadhwa. Tu kaleni mpoka mpa tu li. Eheke hendi ndyaa tulwa kovindele, Otate! Ovindele havantu, odhonkeyama. Ame nkee mba yumukilwe hiya tyaa ondithi amai lu nondjou. Ove wa longethwa u pewe odhombongo dhoye, napano mo hala

tji? Yetha ovindele. Ngatu nyime, pe na omuntu ngoka ngume ya, mpe me tu twaelele.

Omyenda hiee thiki, wa li omuṭita Popedhi wongeleka yaLuther. We ya okupopitha osova nomulongethi Tjingwito.

Hive li popaetha, omuṭita ha utu okupopya ovipuka, ovivi mbimavi ningwa kovindele. Omuṭita ha tyaa: “Ongeleka ya popi nomatha ovipuka mbimavi ningwa kovindele. Ongeleka mai hala eheke hendi li ende momawoko ovadholontu ovene.”

Hee! Li ninge tji? Twa ṭi tjau. Ove muṭita, mo lamba odhondaka dhodhondele? Vikambona ha pula aa mana mo omeho momutwe. Popedhi ha tyaa uke. Ame mbe ya okuheela omulongethi wetu hengu Tjingwito va heele ovantu motjilongo atjihe okutya matu hala ekutuluko.

Sova yetu, nṭe kaatu tila omuntu ngume tu dhipaele meheke lyootate, nṭe kaatuye tjuna monima. Omuṭita Popedhi, ha popi nelaka ndyaa polo. Konima omuṭita ha tjuna konganda ye.

4

Omatango okuuta odhondongetho hiee thiki, ovalongethi avehe hava tjuna kodhondongetho dhawo, va ka ute mEtivali.

Omukanda wena Suidwes Afrika wEtitano mwa sonekwa okutyaa: Ovadholontu vaSuidwes Afrika mbamava hala okupewa eheke lyawo, tee hempa kava thele okupewa eheke ve li tumine. Va tha okukevela.

Omuntu ngutwa tee ama popi ovipuka mbyoka ma

tuwa mokaliwoso. Unene ovalongethi novaṭita ngava tee, wo ngava kale movilinga vyawo. Ovalongethi ngava kale kodhondongetho dhawo, ovaṭita ngava teethele ovantu odhondaka dhaKalunga.

Ovadhodontu hiva tee odhondaka dhovindele ndho, va onga otjoongi otjinene, va heele ovantu okutya ekutuluko otjitji.

Otjoongi tje yulile. Ovapopi va popya okutya ngava pewe eheke lyawo.

Omupopi omunene wa li Tjingwito. Wa popya ovihuna mbiva monethwa kovindele vyaSouth Afrika. Ha tyaa: “Ovindele ngavi tjune kotjilongo tjawo huvya dhile, ne huva dhile kave kwi i?”

Konima yotjoongi odhopulisa dha kambula Tjingwito novakwawo vamo have ke ve twaa mokaliwoso. Mokaliwoso va kala mo omatango atatu, hava pitithwa mo. Hava tyaa: “Endeni kovilinga vyeṇi, hāmu tji paleke uke.”

Tjingwito ha i kondongetho yawo ha ka longetha. Konima ha soneke okatongomonwa, he ke tumu kOmukwetu, Omukuni, Immanuel nokoSuidwes Afrikaner okutya ovantu ve litangele ovene.

1

Muka omotjilongo tjetu hemu
Otjilongo tjootate ovene
ndji li mo nomuyenda.
Eheke nditwa pewa kuKalunga,
matu li yetha?

2

Oluvedhe lwe thiki

Nt̄e tu dhe mo modhonkuto.
Tu popila Kalunga kooTate
Tjuna eheke lyetu, iya
omeho a avehe patulula.

3

Ondjila aihe i na oudheu,
na hendji yekutuluko
ye yula ovanavita vodhombulu.
Onunu ye yula ovitoto,
mbimavi tu tjaele, ahamatu popi.

4

Kodhontyo adhihe dheheke lyetu
Matu kamangelwa mombumbwedhi.
Mava tyaa ya tende...
awa tyaa ya pupyala.
Mo ka teekela kokule.

5

Ovayenda mbave li meheke lyetu
nt̄e katu ve i.
Eheke hendi olyetu.
Ngava ninge himava ningi.
Nt̄e twe ulwa okutuminwa.

Ovindele hivya mono okatongomonwa heha,
omunene wodhopulisa wa yandja omukanda okutya
Tjingwito nga kambulwe.

Tjingwito ha kambulwa ha twalwa kokaliwoso. Hiaa
pitithwa mo,ha tjuna kovilinga vye.

Otjikando tjimo Tjingwito novakwawo va ile kOtjiwarongo. Hava ningi otjoongi. Otjoongi ve tji ningila monganda yomulumentu nguu tiwa oHaileka. Mokati kotjoongi Tjingwito ha thipaluka okutya, okalongethi Maria Ellise ka popyauka unene.

Outiku mboka owo va tjuna kOkahandja.

Tjingwito he lipula okutya wa thele okuninga po otjipuka tjimo.

Ha kulama ha itha ondjolo notjitenda nondjatha nosapeu ye ndjaa pewa hiaa mana ondongetho. Ha i kootjunda tjodhonkombo, ha itha ko onkombo ye ontwedhi he i kutile momuti, ha twaa po ondjatha nosapeu ye. Ondjolo he i twaa mondama, otjitenda he tji tele pompuka mpapa enda odhompundja.

Omuhuka omunene wOsondaha, Tjingwito we ya pondjolo ha vadha ko ohi, he i itha ko, he ya potjitenda, ha vadha mo ompundja, he i itha mo. Ompundja he ke i twaa kondjolo, ohi he i twaa motjitenda. Ha tjuna kondjuwo ye ha heele Maria va ende va ka tale otjitenda tje nondjolo ye andaa vya kambula. Wo ve ya pondjolo olutenga, Tjingwito hiaa itha mo ondjolo momeva wa vadha ko ompundja.

Tjingwito ha heele Maria okutya hembu ovipo. Hive ya potjitenda, motjitenda va vadha mo ohi. Aveevali va kuminwe unene. Tjingwito ha tyaa: "Ngatu tjune kondjuwo. Hime tala, pe na otjipo himatu tee."

Himava ka enda hava tee onkombo ndjimai wondala. Hava tala nawa, hava mono omuntu nguma nana

onkombo. Tjingwito ha tyaa: “Taatu omuntu nguma nana onkombo yandje ontwedhi.

linga, O! omuntu we litha kumangestrata”. Maria ha popi ama teketa. Ha tyaa uke: “Ngatu ende kuye, tu ke mu pule okutya onkombo me i twala pi.”

“Aii, mu yetha twe mu mono.” Tjingwito otja heela Maria, hava ka enda tee mondjuwo yawo.

Etango ndyoka kwa li oudhano wombola. Tjingwito mondjuwo ka kalele mo olule. Ye wa ya koluhandja lwombola ha ka ninga nawa mpahape ya ningwa nawa, mpamape ya okudhanenwa.

Ovantu va ongalele ovengi. Ovadhani hava utu okudhana. Maria he ya mpoka, ha kala poho. Tainkolo Maria ama kala poho, puye pe ya Loide, otjikumba tjopulisa Tom, nahi nguva hita naye ondongetho.

Wo va li amava tompola ovipuka vyawo vyalukulu hiva li mondongetho moTjomeva.

Loide ha pula Maria ha tyaa: “Muntu wameme, ku na onyama koyoye u mpe wo? Ame mba kumwa okutya matu ka lya tji ndino.”

“Ame hi na hindji na tjo. Ongulohi twa ka yuhalele kOtiwarongo himba mwene oluvedhe lwokulanda. Ootjingwito va li notjoongi tjawo.”

“Va li amava popi tji?” Loide ha pula ngomuntu ngwaa tila.

Ovantu mboka va li amava popi ovihuna mbii monethwa ovadhodontu kovindele. Hime tala wo va mana mo, kaava hala okutuminwa kovindele uke.

Loide ha tyaa: “Omuntu ae kuta odhombongo dhoulongethi, há dhana novindele. Nt̄e matu popile epangelo lyetu lyaSouth Afrika. Kaatu dhana nomuntu nguma tombo epangelo lyetu.” Loide ha tya uke: “Kwa toko me i konganda, ndji ka telekele odhondele dhandje”.

Etango lya toko. Okudhana hikwa pu, ovanu avehe hava tjuna kodhoyawo.

Loide hiee ya monganda, ha heele omulumentu we okutya omulongethi Tjingwito novakwawo va li notjoongi kOtjiwarongo, muva li amava popi okutya kaava hala uke epangelo lyovindele. Ame mba heelwa kuMaria Ellise ngwaa li motjoongi soka.

Tom hiaa tee nyaho ha ka dhamuka oku ka heela omunene wodhopulisa Aram, odhondaka adhihe ndhaa heelwa komukadhintu we.

“Napano ngatu ende tu ka kambule Tjingwito.”
Sisande Aram ha tjaa popya nyahoka.

Wo va ya have mu kambula, have mu eta mombelawa yodhopulisa. Sisande Aram ha tyaa:
“Mulongethi Tjingwito, ongulohi wa ile kOtjiwarongo?”

“li oko mba ile, mba ka landele ovipuka vyandje.”

“Otjitji hihawa landele mOkahandja?” Aram ha pula nomatha!

“Ovipuka mbimba li ame hala muno kavi mo, ye outhemba wandje oku ka landa hume hala.” Tjingito ha yaka nepombo.

Sisande Aram ha pula uke: “Otjoongi hiwa li natjo otjatji?” “Ame Tjingwito? Ne omuntu umo?”

“li, oove! Ove mo tya me popi naani?”

“Ame himba li notjoongi nokanunu”. Tjingwito ha popi ame liyolettha.

“Mo yolo? Mo yolo? “ Sisande Aram ha pula nomadhinge.

“Omulongethi Maria Ellise u mu i?”

“Ii, ndji mu i nawa, tu longetha pamo. Nandino himba ile kOtiwarongo twa ile pamo.”

“Iya, napano popya otjoongi himwa li natjo.” Sisande ha heele Tjingwito uke.

“Sisande! Ove wa tee kwaani okutyaa twa li notjoongi? Ndiwa tee komulongethi Maria ho itavele odhondaka dhe. U popya ovipuka mbihavi thi vyo. Nte we tu kumitha.” Tjingwito ha heele Sisande aa kumwa.

“Pe li nawa, ame me ku yedhilile mokaliwoso tee komuhuka, himatu ku twala kompela.”

Odhopulisa hadhi twaa Tjingwito mokaliwoso. Komuhuka hikwa tji have mu twala kompela. Tjingwito hiaa pulwa otjoongi, ye wa tyaa: “Ame hi tji i nokanunu.”

Maria ha ithanwa, ha heelwa okutya nga ane okutya ma popi otjatjili. Ha ana okutya ma popi otjatjili. Kalunga nge mu popile.

“Mulongethi Maria Ellise! Ove wa li motjoongi mOtiwarongo, mumwa li omulongethi Tjingwito?” “Ii, omo mba li. Ame himba yakele mo, mba li vala amba nyimi.”

“Mwa lalele kOtiwarongo nee mwe dhile oku ka lala mOkahandja?” omukoyi ha pula Maria.

Twa tjunine, katwa lalele kOtiwarongo. Ove mukoyi u tji i okutya nte twe dhile okulala mOkahandja. Omuhuka omunene ove we tu mwene hiwa li amo nana ontwedhi

yonkombo yaTjingwito, ndjiwa vakele motjuunda.

“Mulongethi Maria Ellise, aame wa mwene?” omukoyi ha pula aa yumana.

“Oove, nondjatha ndjiwa li awa dhala oyo ndjoka, nosapeu ndji u hole okudhala. Nt̄e na Tjingwito twa li amatu dhi kondama hutwa vadhele ompundja ndja kambulwa kondjolo. Hitwe ya potjitenda twa vadhele otjitenda atja kambula ohi. Nt̄e hatu...hatu...”

Ma...Maria, Ma...Maria' pita. hí yuvite himo..., mo... mo popi. U vela komutwe?”

Tjingwito ha tyaa: “Ame mbe mu heelele ae okutya omulongethi Maria ke li nawa, u popya ovipuka ngomuntu ngwaa vela komutwe.”

“Ove Tjingwito enda, ku na tja mbangi, odhondaka dhaMaria ovipolopolo vala.”

Tjingwito he ya mondongetho, wa ya komunene wondongetho ha tyaa: “Mbe ya oku ku heela okutya movilinga mba piti me tjuna koyetu.” Tainkolo Tjingwito aheya ya koyawo, wa soneka okatongomonwa heha:

1

Apehe me thipaluka
eheke lyandje Afrika.
Hí na tja otjipuka hime tila.
Nandaku tiwa ndji kale,
modhonkuto amba kutwa.
Eheke ndika Afrika olyandje.

2

Apehe me thipaluka
omalikweyo omayoo.

Omudholontu etango alihe
ompupuhodhi,
oko tu lila ovikulya,
n̄te oko tu lalela.

3

Ootate oombwale,
N̄e mwa lala vi?
Indjeni mu tu yeule,
Eheke twe li nyekwa momawoko
okutya tu kale nouwa.

4

Ootate oombwale!
Kaatu kala nouwa.
Tainkolo tu li moudheu hembu
katu nu, katu li,
Tu li moudheu
Indjeni valumentu.

5

Kalunga ketu!
Omuhuka himaku tji,
tu yulikila ouwa.
Twa ulwa ouwa womayoo,
mbuhau thi wokomutima.
Huku mo tu mono...?

Tjingwito wa tjuna koyawo. Movilinga vyoulongethi ha
dhi mo. Konima yomatango atano wo naAbia va ya
kOtjomuithe, hava ka taendha omukanda woku ninga

ovyoonji. Ombelewa onene youthemba wovantu, ye ve pa ombapila.

Wo va ninga otjoongi mOtjomwuithe otjinene hiha tji ya ningwamo nalukulu. Ovapopi ovanene va li Koponde naTjingwito. Otjoongi tja patululwa nealikano komuṭita Hiho, ealikano lye lya li hinyahi:

” Kalunga omuuti we heke lyetu Afrika novilongo avihe. Wa kala pamo nootate nanṭe.
Tu tji i okutya mo kala pamo nodhondele dhetu.
Ove wa yandja Afrika kunṭe ovadholontu.

Nṭe ovadholontu matu pula u tu pe odhonkono, tu kutulule eheke lyetu nditwa nyekwa kodhonkono kovayenda.

Wo ve tu ithana okutya onṭe ovapika vawo, woku ve tyavela odhonkuni, oku ve telekela ovikulya mbihatu pewa tu lye. Nṭe matu kumbu mena lyaJesus Kristus ngwaa ṭila ouye auhe mena lyodhonkali dhetu. Amen.”

Omupopi omunene Tjingwito ha kulama ha tyaa:” Ame me mu heele odhondaka ndhaa popiwa kovapopi mbava dhi nokupopya napano okutya nṭe matu hala eheke lyetu. Ovilongo ovingi vyaAfrika vya kutuluka, nanṭe matu hala okukutuluka ngovakwetu . Tu tji i okutya motjoongi hemu mu na ovantu mbave ya okuteelela ve tji iwe oku ka lopota

kovahona vawo. Ovantu mboka kave tji i okutya oluvedhe lwe thiki, omuyenda a ende, nte tu kale motjilongo tjetu hemu. Oluvedhe lwe thiki, tu tone odhombwa ndhaa tuwa kombanda yetu dhi tu lumate. Oluvedhe lwe thiki ovindele vi yee, vyo vi tambule oveta yetu. Hengu nguhama hala okutyaa himatu popi nga londe mondhila a tjune koyawo hwaa dhile. Hatjatjili, tjiwana tjandje?

Napano me popi ouhunga nodhondongetho.

Ovindele vya tonkoka. Ve tu tungila odhondongetho ndhihadhi na tjilinga. Wo va iwa nawa okutya ovadholontu nditwe ve longetha, mave ke tu pula tu ve pe eheke lyawo. Otjo mu mona ndino okutya ovadholontu katuya longwa. Ovipuka avihe vi li momawoko ovindele.

Ovadholontu va tjanga pahi amava longwa a, b, c nokutjanga 1,2,3,4 ,5. Enima alihe otjo va longwa vala nyahoka. Konima otjo kwa tiwa ovadholontu mava longwa nawa hitwa pewa ongundu ontyapandu mumo kala odhombula mbali, ndjii tiwa oform yolutenga. Okudha mpoka otjo mo ka ya moform ontyavali nontyatatu. Ovindele otjipuka hika ve tji ithana “oBottleneck” otjipuka himatji ku tjaele okuya komeho.

Mena lyovipuka hembu, ovadholontu opo twa dha okukala hinyahi.

Ovindele hivye ya meheke hendi Afrika, olutenga kwe ya ovatita, have tu longetha odhondaka dhaKalunga.

Konima haku ya ovalandethi, have ke liheela okutya ku na otjilongo hitji li momawoko ovantu vanyahinya. Otjo ve tu luka nyahoka, ngava iwe nawa okutya, hava imuna

po ombwa ndjaa lala, mai ve lumata.

Ovindele vye tu nyeka odhohandi dhootate dhokutumbaleka ovipuka vyetu vyovadholontu. Wo have tu heele okutya oupaani.

Ovindele kavi hala ovatumini wovadholontu mbava tyaa: “Ovipuka mbimavi popiwa kovindele ne mbimavi ningwa kovindele ovivi, ovindele vi yumana.”

“Napano eheke ndika olyaani?”

Eheke hendi olyetu ovene.”

Omudholontu aa yundu u pakwa kokule, okutya odhombepo dhe ahamadhi uyile odhombepo dhovindele mbyaa thuva. Ovadholontu kava tha okuhita mongeleka yovindele, nanda va kala meitavelo limo. Omuṭita omudholontu ka tha okutjatja ondele yotjindele.

Ovadholontu va thele okukala kokule nondolopa yovindele, kuṭa koutokelo. Taleni Okatutura hu ke li. Taleni ondolopa yaTjakati. Ondolopa yovadholontu ndjii li koutjilo, i tungwa kokule hehwii, taleni oRuacana nOutjo.

Tjiwana tjandje ndji tji i okutya mwe ulwa mwa kala pohi olule. Hamu tji kulama kanunu, lyaa.

Kaleni pohi. Opulisa Swartbooi ha tyaa: “Twe ulwa okuteelela ovipolopolo vyeni.”

Odhopulisa hadhi utu okutona ovantu, otjoongi hatji hulile mpoka. Tjingwito novakwawo hava kambulwa hava twalwa mokaliwoso. Hiva twalwa kompela, hava pewa oluyuma lwodhombula omulongo mokaliwoso. “Dhopulisa, ovantu veni owomboka twaleni.” Omukoyi otjo a heela

odhopulisa noluyuma.

“Mukoyi koo tu pa oluvedhe tu popye ne tu pule?”

Abia ha pula omukoyi.

Opulisa Swartbooi hai tyaa: “Mulongethi ove wovithithi, ame hempa aame ndji tumina po, mo hala okupopya tji? Oluvedhe lyoye lyokupopya lwa ponoka. Napano onte matu popi ko.” Swartbooi ha twaa ooTjingwito mokaliwoso.

Konima yovivike vivali, ohahende yawo hai pondola oku ve monena oluvedhe ve lithutile mo mokaliwoso. Auhe wa thuta odhoranda omathele epanduvali (R700.00) dha South Afrika, va kevelele ompela. Va heelwa okutya omuhuka nokomatango va tha oku liyulika kombelewa yodhopulisa.

Etango lyompela hilya thiki, omukoyi wa li nodhombangi odhingi, atjaa ohahende ya li nomupya.

Olutenga Ohahende ya pula odhopulisa okutya ovakoywa ve va li nomukanda wokuninga ovyoongi, ne kava li nawo?

Opulisa Swartbooi ngwaa li omunene wovakwawo ha tyaa: “Ame a..., ame hi ve pulile. Aai! Mbe ve pula, hava tyaa ve na omukanda wokuninga ovyoongi.”

“Iya we ve kambulila tji?” Hahende ha pula.

“Mba tumwa!” Opulisa hai yaka dhiva.

“Ove mupulisa, okutanga u tji i ?” Ohahende hai pula uke.

“Ii, ndji tanga kanunu tuu.” Opulisa hai yaka amai teketa.

“Ove u tji i nawa okutya omuntu ama ningi otjoongi u

tha okukala nomukanda mbwaa dhi kovatumini ovanene?”
Hahende ha pula nomatha.

“Ii mba tyaa nyahoka. Nte ..., ame... nte mpatwa
dha oku ve kambula va li amava pataneke ovindele,
ovaho... ova... ovahona vetu.” Swartbooi ha yaka
nondaka ndjimai teketa.

Hahende ha pula uke: “Omukanda we u mona?”

“Ii, omulongethi Abia we u ndjulikitha.” Swartbooi ha
yaka.

Hahende ha tyaa uke: “Me ku pa omikanda vivali u
ithe po mbuwa yulikililwe komulongethi Abia.”

Opulisa hai tyaa: “Ame mbe ku heele lukulu okutya
ame okutanga hi tji i. Mondongetho mba kala mo
odhombula ndatu. Napano tambula omikanda vyoye ame
ndji na ombedhi, himba kambula ovalumentu hembra.”

Hahende ha pula ompela notjipala hitja handjuka ha
tyaa: “Ame hime tala ovalumentu hembra kave na onkali
tjatjili. Onkali I li kodhopulisa. Tainkolo aheya kala pahi me
hala omukoywa wandje umo, omulongethi Hiho, nge ye.

Odhopulisa hadhi eta omulongethi Hiho, ngwaa li
nomutwe mbwaa thulu, mena lyokutya wa tonenwe
kodhopulisa.

Omuṭita Hiho! Onkenda okutya wa tonwa, ove ho
kala omatango mokaliwoso. Okudha hempa kala movilinga
vyoye vyouṭita. Nte kaatu yandjele ovaṭita okukumba
movyoongi vyopapolotika. Hembra ovalongethi mbava
undapela epangelo IyaSouth Afrika, ngava ende va ka
longethe odhondele wotjiwana tjawo. Ngava yethe

odhopolotika.” Omukoyi otjo a popya mompela nyahoka.

Tjingwito ha pula hahende wawo okutya ma hala okupopya. Ha pewa a popye, ha tyaa: “Nt̄e kaatu ka longetha ondongetho uke, matu ka longetha eheke lyetu alya kutuluka.

Wo va ya konganda ya Koponde, omuhuka hava patulula ombelewa mOtjomuithe. Hava ningi okaongi okanunu, mombelewa yawo. Tjingwito ha heele ovakwawo ha tyaa: “Me hala oku mu heela okutya hámu litwaa movakadhintu, hámu ve kamangele ovipuka mbitu na vyo nambimatu hala momitima vyetu.”

Konima yodhombula omulongo owo va ka kutulula eheke lyawo.

Twakulilwa Manasse Hihangwapo

